



מגזין חדשות

החיילים שלא זכו לקבל עיטור על אף גבורתם במלחמת העצמאות התגלו, ואולי יזכו לצדק מאוחר

צילום: אתר יזכור ודובר צה"ל. עיבוד: אהרון ארליך

למרות המלצת צה"ל לחלק עיטורי גבורה ל-1,200 חיילים, הורה ראש הממשלה בן-גוריון לצמצם את הרשימה ל-12 בטענה שהארץ "לא זקוקה לגיבורים". עפר דרורי, מנהל אתר "הגבורה", איתר בעצמו את שמותיהם וסיפורם ומקווה לתקן את העוול שנעשה להם

לעקוב

עופר אדרת

30 באפריל 2025

סרן יצחק ברוקמן השתתף באחד המבצעים הנועזים של חיל הים במלחמת העצמאות. ב־22 באוקטובר 1948, מול חופי עזה, הוא נשלח ללוות לוחמים שיצאו להטביע את אוניית המלחמה המצרית אל־אמיר פארוק באמצעות סירות נפץ. תפקידו של ברוקמן היה לאסוף את הלוחמים מהים לאחר שיבצעו את פעולת החבלה. הוא סיכן את חייו כשנכנס עם סירתו אל תוך אש מכוונת ומרוכזת של המצרים, באזור שהואר בשני זרקורים חזקים, שייט בויגזג וחילץ מהמים את שלושת הלוחמים. על הגבורה שהפגין המליצה ועדה

צה"לית להעניק לו את אות ההצטיינות השני בדרגתו – אות גיבורים ב', המקביל לעיטור העוז של היום.

77 שנים חלפו מאז. ברוקמן, שמת ב־2018 בגיל 92, הספיק לשרת במילואים גם במלחמות ששת הימים והכיפורים, אך מעולם לא קיבל את העיטור מ־1948. שמו נכלל ברשימה של כ־1,200 לוחמים ולוחמות במלחמת העצמאות, שצה"ל המליץ להעניק להם עיטורים, אך בהוראת ראש הממשלה דוד בן־גוריון הם לא קיבלו אותם. "אנחנו לא זקוקים לגיבורים", אמר בן־גוריון למפקדים. הוא הורה לצמצם את הרשימה ל־12 מעוטרים בלבד, והם קיבלו את עיטור הגבורה – האות הגבוה ביותר של צה"ל.

ברוקמן

צילום: דובר צה"ל

לפני כמה שנים שמע על כך ד"ר עפר דרורי, איש מחשבים בן 70 מירושלים, שניחן בתודעה מפותחת של שימור המורשת. כשביקש לעיין ברשימת שמות החיילים שהומלץ כי יקבלו עיטורים, נדהם לגלות כי איש אינו יודע היכן היא. עד מהרה, אמר, "חלחלה לתוכי התחושה של עוול וחוסר צדק הקשורה לגיבורי מלחמת העצמאות – אותם גיבורים שמפקדיהם המליצו עליהם, שאושרו לקבל אות גבורה ושהמלצת הוועדה בוטלה בהוראה מלמעלה", הוא אומר. "מהרגע שהבנתי זאת, ידעתי כי ביום מן הימים אנסה לעשות צדק היסטורי, גם אם מאוחר, ואביא לידיעת הציבור את הגיבורים האלמונים האלה, אף שמרביתם כבר אינם בין החיים".

כשפנה לארכיון צה"ל במשרד הביטחון, התברר לו כי אין בנמצא מסמך מסודר שמציג את שמותיהם וסיפורי גבורתם של החיילים האלה. את החומר שביקש היה עליו לאתר בעצמו בתיקים רבים מ־1948 ומ־1949, שכללו מסמכים בכתב יד קשה לפיענוח. הבלגן היה גדול, והתיאור שמצא במסמכים היה מתומצת. אפילו שמות העיטורים נכתבו בקוד. מקצת מהמסמכים לא נמצאו כלל על אף המאמץ. "ברור לי שאף אחד לא השמיט מסמכים בכוונת מכוון. זה הכל פשוט במסגרת הבלגן הכללי", הוא אומר.

דרורי בירושלים, בשבוע שעבר. ערך מחקר היסטורי כדי להבין היכן ומתי התרחשו האירועים שבגינם הומלץ על העיטור צילום: נעמה גרינבאום

"ידעתי כי ביום מן הימים אנסה לעשות צדק היסטורי, גם אם מאוחר, ואביא לידיעת הציבור את הגיבורים האלמונים האלה, אף שמרביתם כבר אינם בין החיים" עפר דרורי

כאנקדוטה משעשעת הוא מספר כי בתוך אחד התיקים, שהיו בו המלצות לעיטורים, הוא מצא טופס מסירת כביסה של מזכיר הוועדה הממליצה, וממנו למד באיזו תקופה מדובר. כך, בעבודת נמלים, בזמנו הפרטי ועל חשבוננו – את עלות העתקת המסמכים הוא מימן בעצמו – החל להרכיב את חלקי הפאזל. לאט-לאט קמו הסיפורים לתחייה, גם אם לעיתים באופן חלקי וחסר. דרורי לא הסתפק בריכוז שמות החיילים. הוא גם ערך מחקר היסטורי כדי להבין היכן ומתי התרחשו האירועים שבגינם הומלץ על העיטור, פרטים שלפעמים חסרו בתיקים או היו לא ברורים.

סיפוריהם של 12 החיילים שקיבלו לבסוף את עיטור הגבורה במלחמת העצמאות, מוכרים. הרשימה כוללת, בין היתר, את סימן טוב גנה, שנפצע קשה מפגז נ"ט שפגע בחל"ם שבו נהג בקרב על משטרת עיראק סווידאן בדרום, בנובמבר 1948. על אף פציעתו הוא הוסיף להילחם, חיפה על נסיגת חבריו וטיפל בפצועים. את אות הגבורה הוא קיבל מהרמטכ"ל אז יעקב דורי, בעודו ישוב בכיסא גלגלים.

טקס חלוקת אות "גיבור ישראל" לחיילי מלחמת העצמאות בתל אביב, בי-1949 צילום: דוד אלדן / לע"מ

התרומה המחקרית של דרורי היא באיתור שמותיהם וסיפורי הגבורה של כ-141 חיילים נוספים, שהצבא המליץ שיקבלו את העיטור הבא ברשימה – אות גיבורים ב' – אך בשל ההחלטה של בן-גוריון לא קיבלו אותו. בנוסף הוא איתר את שמותיהם של הלוחמים שהומלץ כי יקבלו את האותות הבאים ברשימה, אך סיפורי גבורתם, וכן שמותיהם וסיפורי הגבורה של מאות לוחמים נוספים שנכללים ברשימת

ה־1,200, עדיין מחכים שימצאו אותם בארכיונים. את ממצאיו פרסם בספר "גיבורי תש"ח ומעשה גבורתם".

בספר מתועד, בין היתר, סיפורו של טוראי משה אלשיך, לוחם בגדוד מוריה בעיר העתיקה בירושלים. דרורי מצא כי הצבא המליץ לעטרו לאחר שהתנפל – לצד חיילים נוספים, כולם לא חמושים – על חיילים בריטים שהחרימו את נשקם ב־28 במאוס 1948 בעיר העתיקה. "במהלך המאבק פגעו חיילינו בשניים מהבריטים והוציאו מידם את נשקם ואת הנשק שהחרימו מכוחותינו", נכתב במסמכים שאיתר דרורי. אלשיך נהרג אחר כך מירי של חייל בריטי.

אלשיך

צילום: אתר יזכור

גם טוראי יעקב אנייס היה לוחם בגדוד מוריה בעיר העתיקה. באפריל 1948 הוטלו רימונים אל העמדה ששירת בה. "בלי להתבלבל יעקב הטיל את הרימונים בחזרה לעמדות האויב וגרם להם לאבדות ובכך מנע פגיעה באנשינו", מתאר דרורי. אנייס נהרג מירי צלף ערבי כעבור כמה שבועות. ב־17 במאי 1948 עמיתו לגדוד, סמל נסים ארמוזה, "הסתער בפעולת התאבדות נגד אויב שמנה למעלה ממחלקה" לאחר שערבים השתלטו על ישיבת פורת יוסף בירושלים. "כשמאחוריו אנשיו הצליח לטהר את השטח מהאויב בגורמו לו אבדות כבדות. בפעולה זו הציל רבים מהתושבים", כותב דרורי.

טוראית יהודית ג'הרן היתה חובשת בעיר העתיקה. באחד הימים חדרו ערבים לבית הכנסת "תפארת ישראל" (ניסן ב"ק) ברובע היהודי. אף שלא היתה מאומנת ללחימה, ג'הרן "תקפה אותם מעמדה אחורית והרגה מהם חמישה. עמידתה היתה למופת", נכתב עליה. רב"ט שמעון בן יהודה היה אחראי על ליווי שיירות לניצנים במרץ 1948. באחד הימים הותקפו שני המשוריינים של השיירה. הם נפגעו ממוקשים ואחר כך ירו אליהם "מאות פורעים ערבים בפיקוד בריטי", נאמר במסמכי הארכיון. בן יהודה הסב להם אבדות רבות כשזרק רימונים עליהם וירה בהם בתת־מקלע.

אנייס

צילום: אתר יזכור

טוראי מרדכי בן רחמים, קשר בגדנ"ע בעיר העתיקה, זחל ב־26 במאי 1948 תחת אש מעמדתו אל הבסיס, כדי להצטייד ברימונים, ובעזרתם נהדפה התקפה. בנובמבר 1948 פינה רב־סמל מאיר גלעדי, חובש גדודי, 37 פצועים מצפון לשער הגיא, בשעה שאש חזקה כוונה אליו מתותח וממקלעים. הוא עזב את השטח עם הפצוע האחרון על גבו. ב־13 במאי 1948 טוראית שפרה וינברג, לוחמת בחטיבת עציוני, נפצעה קשה כשהתנדבה לשאוב מים מבאר בשטח חשוף לאש בגוש עציון, כדי להביאם ללוחמים. ב־12 בספטמבר 1949 הסתער סגן חיים חיון לבדו על חיילי אויב שתקפו את מחלקתו בגליל התחתון והרגו שניים מחייליה. הוא הרג בריות 15 מהם והדף את ההתקפה.

רב"ט צבי פרוצל ועמיקם אלון יצאו ב־12 בפברואר 1948 ברכב עמוס חומר נפץ כדי לפוצץ את גשר שיח'־חוסין שמעל נהר הירדן. למרות האש הכבדה של משמר הלגיון הצליחו לעלות על הגשר. אלון קפץ לירדן ונחלץ; צבי הפעיל את חומר הנפץ אך אחר כך נתפס ונהרג. צה"ל המליץ להעניק לשניהם את העיטור. סגן דוד (דודו) צ'רקסקי היה מפקד מחלקה בגדוד השלישי של הפלמ"ח, ונהרג בהתקפה על משטרת נבי יושע (מצודת כ"ח) בצפון במלחמת העצמאות. לאחר שנפצע מרימון שהשליכו עליו מגיני המצודה, ביקש מחייליו להפעיל מטען על כתפיו כדי לפוצץ את המצודה, אך הם סירבו. הוא נהרג במקום. בעקבות שירו של חיים חפר "דודו", נהפכה דמותו לסמל.

צ'רקסקי

צילום: עיבוד תצלום: תמר הירדני

התיקים שבהם עיין דרורי היו תוצרי העבודה של ועדות שהוקמו בצה"ל כדי לאסוף את שמותיהם של החיילים הראויים לעיטור. הוועדות קיבלו מהמפקדים בשטח אלפי המלצות, ומתוכן אישרו כ־1,200 שמות שראויים לעיטורים בשבע רמות. דרורי הספיק לראיין בעניין את האלוף במילי' יצחק פונדק, שעמד בראש אחת הוועדות, לפני מותו ב־2017 בגיל 104. "פונדק סיפר לי שבמענה לדרישת בן־גוריון לחזור עם רשימה של 12 בלבד, הוא אמר לו שצמצום זה בלתי אפשרי כי הוא פוגע במאות חיילים שמגיע להם אות הצטיינות", מזכר דרורי. בן־גוריון, על פי העדות, התרגז ואמר: "שוב אתה מתווכח. 12 גיבורים כמניין שבטי ישראל וזהו. אנחנו לא זקוקים לגיבורים".

אחרי כן הציב בן-גוריון מכשול נוסף. האות היחיד שיחולק במלחמה, אות גיבור ישראל, "יינתן רק למי שבמעשהו גרם לניצחון בקרב". ובמילים אחרות, מי שמעשה הגבורה שלו נעשה בקרב שבו נחל הצבא הפסד, לא יהיה זכאי לעיטור. לכן נאלצו חברי הוועדה לצמצם את הרשימה ולגרוע ממנה גיבורים וגיבורות רבים. פונדק, למשל, סבר עד יומו האחרון שקרב הגבורה הבולט ביותר במלחמת העצמאות היה זה של מירה בן ארי מניצנים, שהרגה את החייל המצרי שירה למוות במפקד שלה לאחר שהקיבוץ נפל בידי המצרים. בן ארי, שנורתה בתגובה ונהרגה במקום, לא קיבלה את העיטור אך גם בלעדיו זכתה להיכנס לספרי ההיסטוריה במעמד גיבורה.

בן-גוריון ורעייתו פולה בתל אביב, ב־1949. אחר כך קבע כי אות גיבור ישראל "יינתן רק למי שבמעשהו גרם לניצחון בקרב" צילום: דוד אלדן / לע"מ

שלא כמו בן ארי, לוחמים אחרים נשכחו או שסיפוריהם מוכרים רק ליודעי דבר. "ההחלטה של בן-גוריון גרמה וגורמת עוול לאותם הלוחמים. הנצחתם ופרסומם בקרב הציבור מהווה תיקון מעט להחלטתו הלא צודקת", אומר דרורי, שכתב את הדוקטורט שלו באוניברסיטת חיפה וכתרתו "אותות הגבורה האבודים במלחמת העצמאות". את תוצרי מחקרו הוא מציג גם באתר שהקים, "[אתר הגבורה](#)". אם הדבר היה תלוי בו, כל 1,200 המומלצים היו מקבלים את העיטורים בדיעבד, גם ממרחק של כמעט 80 שנה.

בן ארי

לפני כמה שבועות נתקל דרורי בשמו של מנדל טוחנר באחת הרשימות שאיתר בארכיון. בצה"ל המליצו להעניק לו את העיטור השלישי ברמתו, על לחימתו בירושלים במלחמת העצמאות. "נזכרתי שהיה לי ביסודי חבר בשם טוחנר. לאבא שלו היתה מכולת והוא סיפר לנו פעם איך זרק בקבוק מולוטוב על משוריין", מספר דרורי. כשהתקשר לבנו התברר כי "ידע רק שביב מידע". כעת הוא סיפר לבן כי אביו נכלל ברשימת ה־1,200 היוקרתית.

סיפורו של טוחנר פורסם ב"הארץ" ב־1949. כך נכתב שם: "כאשר נפצע בפעם השנייה, בהגנת הגבורה על שכונת צפון העיר, נשאר

בודד, פצוע קשה ברגלו, מול טור משוריין של הלגיון הערבי, שהצליח לפרוץ בעד הקווים הקדמיים של מגיני צפון העיר. הוא הצליח להטיל פצצה קטלנית לתוך המשוריין וכל הלגיונרים שבו נהרגו. המשוריין שהתהפך חסם את המעבר לשאר המכונות המשוריינות של הלגיון, וההסתערות הקשה של הלגיון הערבי נעצרה."

לחצו לקבלת עדכונים בנושא:

[+ צה"ל](#)[+ צבא](#)[+ מלחמת העצמאות](#)

הצג עוד

מערכת | הנהלה | מדיניות פרטיות | תנאי שימוש | צרו קשר | רכשו מינוי | ביטול מינוי דיגיטלי | שאלות ותשובות | פרסמו אצלנו

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעות והחדשות בעיתון הארץ. סקופים, מאמרים, פרשנויות ותחקירי עומק באתר האיכותי בישראל

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ